

XXII

**MAJSKO
SAVETOVANJE**

VLADAVINA PRAVA U VREME INSTITUCIONALNIH PROMENA

RULE OF LAW IN TIMES OF INSTITUTIONAL CHANGES

**Urednik
Prof. dr Bojan Urdarević**

**УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ**

**Kragujevac
2026.**

PRAVNI FAKULTET UNIVERZITETA U KRAGUJEVCU
Institut za pravne i društvene nauke

FACULTY OF LAW UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC
Institute for Legal and Social Sciences

MEĐUNARODNA NAUČNA KONFERENCIJA
VLADAVINA PRAVA U VREME
INSTITUCIONALNIH PROMENA

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
RULE OF LAW IN TIMES
OF INSTITUTIONAL CHANGES

Urednik
Prof. dr Bojan Urdarević

Kragujevac
2026.

Međunarodna konferencija „**VLADAVINA PRAVA U VREME INSTITUCIONALNIH PROMENA**“ je dvadesetdrugo po redu Majsko savetovanje koje se tradicionalno organizuje svake godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Kragujevcu radi diseminacije naučnoistraživačkih rezultata nastavnika i saradnika fakulteta, u okviru Programa istraživanja Pravnog fakulteta, koje se finansira iz sredstava Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije.

IZDAVAČ: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu
Institut za pravne i društvene nauke
Jovana Cvijića 1, 34000 Kragujevac
telefon: (034) 306 513, 306 504
telefaks: (034) 306 540
e-pošta: faculty@jura.kg.ac.rs
veb: <http://jura.kg.ac.rs>

RECENZENTI Prof. dr Miodrag Mićović, redovni profesor
Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu
Prof. dr Željko Bartulović, redovni profesor
Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Republika Hrvatska
Prof. dr Igor Kambovski, redovni profesor
Pravnog fakulteta Univerziteta „Goce Delčev“ u Štipu,
Republika Severna Makedonija
Prof. dr Dževad Drino, redovni profesor Pravnog
fakulteta Univerziteta u Zenici, Federacija BiH

ZA IZDAVAČA: Prof. dr Jelena Vučković, redovni profesor
Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu

UREDNIK: Prof. dr Bojan Urdarević, redovni profesor
Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu
TEHNIČKI UREDNIK: Dr Jovana Misailović, docent
Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu

ŠTAMPA: Grafička radnja "kvark", Kraljevo

TIRAŽ: 50

ISBN 978-86-7623-159-1

Štampanje Zbornika podržalo Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije

S A D R Ź A J

Predgovor	1
-----------------	---

Odeljak I JAVNO PRAVO

1. Dr Srđan Đorđević, redovni profesor AUTOMATIZOVANA DISKRIMINACIJA	5
2. Dr Bojan Urdarević, redovni profesor POTREBA I OPRAVDANOST PRAVNOG REGULISANJA NESTANDARDNIH OBLIKA RADA U SAVREMENOM RADNOM PRAVU	21
3. Dr Zoran Jovanović, redovni profesor OSVRT NA RAZVOJ ELEKTRONSKE UPRAVE	35
4. Dr Miloš Stanić, viši naučni saradnik Dr Borislav Galić, docent DA LI JE PREDSEDNIK REPUBLIKE VRHOVNI KOMANDANT VOJSKE SRBIJE?	53
5. Dr Milan Rapajić, vanredni profesor VLADAVINA PRAVA I EVROPSKI UPRAVNI PROSTOR – POJAM I NAČELA	65
6. Dr Dragana Ćorić, docent DIGITALNA TRANSFORMACIJA DRŽAVE I PRAVA	93
7. Dr Jovana Misailović, docent ZNAČAJ ZAKONSKOG UREĐENJA RADNE PRAKSE ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA MLADIH U REPUBLICI SRBIJI	103
8. Dr Ratomir Antonović, naučni saradnik KRIZA VLADAVINE PRAVA U KONTEKSTU AKTUELNIH DRUŠTVENO – POLITIČKIH PROMENA U SVETU	119
9. Msr Marko Vidaček, doktorand Dr Simona Zorić Ristova, državni pravobranilac EVOLUCIJA USTAVNIH SUDOVA I NJIHOVA ODGOVORNOST PREMA BUDUĆIM GENERACIJAMA	133
10. Msr Dejan Vučinić, asistent VLADAVINA PRAVA U USLOVIMA DIGITALIZACIJE JAVNE UPRAVE	155
11. Msr Luka Petrović, asistent DEMOKRATIJA U ALGORITMU: POLITIČKA KOMUNIKACIJA I PODACI O LIČNOSTI	167

12. Msr Ksenija Mrđenović, doktrand ULOGA JAVNOG NASTUPA KAO SREDSTVA OČUVANJA POVERENJA U INSTITUCIJE	179
13. Msr Olgica Raonić, doktrand Msr Rajko Raonić, doktrand PRAVO NA DOBRU UPRAVU KAO SUBJEKTIVNO JAVNO PRAVO	193

Odeljak II KRIVIČNO PRAVO

1. Dr Katerina Krstevska Savovska, redovni profesor KRIVIČNA DELA TERORIZMA U NACRTU KRIVIČNOG ZAKONIKA MAKEDONIJE	221
2. Dr Snežana Soković, redovni profesor ZATVORI U 21. VEKU: INSTITUCIONALNE PROMENE I VLADAVINA PRAVA	231
3. Dr Višnja Randelović, vanredni profesor ZNAČAJ KARAKTERISTIKA MALOLETSTVA I KRIMINOLOŠKIH KARAKTERISTIKA MALOLETNIH UČINILACA KRIVIČNIH DELA U ODREĐIVANJU STAROSNE GRANICE KRIVIČNE ODGOVORNOSTI	247
4. Dr Dragana Petrović, naučni saradnik KRIVIČNA DELA PROTIV ŽIVOTNE SREDINE - IZMEĐU AMBICIJA I REALNOSTI	265
5. Msr Marija Milojević, istraživač-saradnik PRIGOVOR OŠTEĆENOG KAO INSTITUCIONALNI OKVIR PRAVA NA PRISTUP SUDU, DELOTVORNOST INSTITUTA I MOGUĆA REŠENJA	281
6. Msr Đurđica Đorđević, doktorand EKOLOŠKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE I NJEN UTICAJ NA KRIVIČNOPRAVNI OKVIR SRBIJE U KONTEKSTU VLADAVINE PRAVA I INSTITUCIONALNIH PROMENA	299

Odeljak III GRAĐANSKO PRAVO

1. Dr Loris Belanić, redovni profesor
Mr Doris Popović, viša asistentkinja
IZVANSUDSKI POSTUPAK RJEŠAVANJA PRIGOVORA KLIJENATA
U BANKARSTVU – EUROPSKI OKVIR I RJEŠENJA U HRVATSKOJ 315
2. Dr Dragica Živojinović, redovni profesor
DOMAŠAJ PRAVILA O NASLEDNOPRAVNOJ TRANSMISIJI 335
3. Dr Zvonimir Jelinić, vanredni profesor
POKAZATELJI I STVARNOST: O GRANICAMA PROCJENE
STANJA U PRAVOSUĐU 349
4. Dr Blanka Mateša, vanredni profesor
Mr Ivona Stjepić, advokatski pripravnik
NEIMOVINSKA ŠTETA PRILIKOM OZLJEDE
ILI USMRĆENJA ŽIVOTINJE 363
5. Dr Anđelija Tasić, vanredna profesorka
PRAVO DETETA NA GLAS: PRAVNI OKVIR
I DIGITALNI IZAZOVI PARTICIPACIJE 399
6. Dr Mina Pavlović, docent
RAZVOD BRAKA SA ELEMENTOM INOSTRANOSTI
U PRAVU SRBIJE: KOLIKO SMO DALEKO
OD SAVREMENIH REŠENJA PRAVA EU? 415
7. Msr Emiliija Kostić Pantelić, istraživač-pripravnik
JAVNI BELEŽNIK KAO POVERENIK SUDA
U OSTAVINSKOM POSTUPKU 431

Odeljak IV PRIVREDNO PRAVO

1. Dr Igor Kambovski, redovni profesor
POTROŠAČI U ELEKTRONSKOJ TRGOVINI U SEVERNOJ
MAKEDONIJI I ZEMLJAMA REGIONA - STATISTIČKI TRENDovi,
PRAVNI OKVIR, UTICAJ VEŠTAČKE INTELIGENCIJE
I PREPORUKE *DE LEGE FERENDA* 447
2. Dr Dragan Vujisić, redovni profesor
VLADAVINA PRAVA I ZAŠTITA POTROŠAČA
U DOBA INSTITUCIONALNIH PROMENA 459
3. Dr Stefan Šokinjov, redovni profesor
PRAVNI I ETIČKI PRINCIPI REGULISANJA
VEŠTAČKE INTELIGENCIJE 475

4. Dr Sonja Lučić, redovni profesor PRAVNE I ETIČKE OBAVEŽE VISOKOŠKOLSKIH USTANOVA DA OBEZBEDE PRISTUPAČNU LITERATURU SLEPIM I SLABOVIDIM LICIMA	491
5. Dr Vladimir Kozar, redovni profesor IZMENA INSTITUCIONALNOG OKVIRA OSTVARIVANJA PRAVA IZLUČNOG POVERIOCA U PARNIČNOM POSTUPKU	503
6. Dr Andrej Mićović, redovni profesor NOV PRISTUP UREĐENJU FINANSIJSKIH USLUGA NA DALJINU	525
7. Dr Milica Miloradović, vanredni profesor Dr Saša Ivanov, vanredni profesor VLADAVINA PRAVA U DIGITALNOJ TRGOVINI: IZAZOVI PRIMENE MEĐUNARODNOG DOKUMENTARNOG AKREDITIVA U ERI KRIPTOVALUTA	543
8. Dr Jelena Vukadinović Marković, viši naučni saradnik IZMEĐU SUBJEKTIVNE ARBITRABILNOSTI I INSTITUCIONALNE NADLEŽNOSTI: ANALIZA SLUČAJA <i>SMAC V. RYANAIR</i>	557
9. Dr Milica Šutova, vanredni profesor Dr Ksenija Paunović, naučni saradnik DRUŠTVENI RIZICI PRIMENE VEŠTAČKE INTELIGENCIJE I NJENO REGULISANJE U PRAVU EVROPSKE UNIJE	573
10. Dr Njegoslav Jović, docent OGRANIČENJA NA PROIZVODIMA KOJI SU OBUHVAĆENI SADRŽINOM PATENTNOG DEJSTVA	599
11. Dr Nikola Milosavljević, docent POJAM I PRAVNO REGULISANJE UPOTREBE „KOLAČIĆA“	617
12. Dr Danijela Glušac, naučni saradnik ULOGA <i>ESG</i> STANDARDA U UNAPREĐENJU TRANSPARENTNOSTI I ODGOVORNOSTI SPORTSKIH ORGANIZACIJA U KONTEKSTU VLADAVINE PRAVA	637
13. Dr Jelena Milosavljević Nikov IMOVINA I KAPITAL BANKE	649
14. Msr Aleksandra Sekulić, asistent LJUDSKA PRAVA U KORPORATIVNOM OKRUŽENJU	661
15. Msr Nemanja Janković, asistent UPOREDNOPRAVNA ANALIZA KRITERIJUMA ZA OCENU POZNATOSTI ČUVENIH ŽIGOVA	677
16. Georgios K. Kotlidas, doktorand PRAVNA REALNOST GRČKO-SRPSKIH TRŽIŠNIH ODNOSA U OKVIRU ZAKONA O <i>DSA</i> , <i>DMA</i> i <i>AI</i> : GRČKA PERSPEKTIVA	693

17. Msr Natalija Miletić, doktorand
 EKOLOŠKA ODGOVORNOST PRIVREDNIH DRUŠTAVA
 U ERI DIGITALIZACIJE: IMPLIKACIJE PO VLADAVINU PRAVA 705

Odeljak V

PRAVNO-EKONOMSKA PITANJA

1. Dr Nada Todorović, redovni profesor
 INSTITUCIONALNE I EKONOMSKE PROMENE I RUDNA RENTA 725
2. Dr Jasmina Labudović Stanković, redovni profesor
 ULOGA DRŽAVE U PRIVREDI 737
3. Dr Jovana Brašić Stojanović, docent
 ZNAČAJ INSTITUCIONALNOG OKVIRA VEŠTAČKE INTELIGENCIJE
 ZA EKONOMSKI RAZVOJ 751
4. Dr Jelena Živković, naučni saradnik
 POLITIKA ZAŠTITE KONKURENCIJE U ERI VEŠTAČKE INTELIGENCIJE:
 IZAZOVI I PRAVCI RAZVOJA NOVOG REGULATORNOG OKVIRA 765

*Dr Ratomir Antonović, naučni saradnik
Instituta za srpsku kulturu iz Prištine – Leposavić
ORCID: 0000-0001-9134-6346*

*Pregledni naučni rad
UDK: 340.131:341.238
DOI: <https://doi.org/10.46793/XXIIMajsko.119A>*

KRIZA VLADAVINE PRAVA U KONTEKSTU AKTUELNIH DRUŠTVENO – POLITIČKIH PROMENA U SVETU

Rezime

Živimo u epohi korenitih društveno – političkih promena, koje nastupaju na globalnom međunarodnom nivou. Osnovni problem, koji se ovim radom razmatra jeste odnos vladavine prava u kontekstu tih promena. Poseban problem predstavljaju sve češći ratovi i svetske krize, koje u velikoj meri derogiraju osnovna ljudska prava i narušavaju elementarne postulate vladavine prava. O ovom problemu se ne može govoriti samo u najnovijem periodu, već je do ugrožavanja vladavine prava došlo decenijama unazad. Posebno je evidentno eklatantno kršenje međunarodnog prava i pitanja vladavine prava u međunarodnim odnosima.

Cilj rada je da ukaže na krizu prilikom primene vladavine prava i osnovnih načela, da se ukaže na drastično odstupanje od ideje pravde, pravičnosti i moralnosti i da se podstakne potreba za vraćanje ka iskonskim vrednostima, u kontekstu tzv. moralne države i pravičnog prava. Osnovna hipoteza rada je da savremene društveno – političke promene, negativni odnosi, ratovi i primena nasilja otvoreno vode ka narušavanju vladavine prava i principa pravne države. Primenjuju se analitički, istorijski i uporednopravni metod, dok se naučni doprinos ogleda u ukazivanju na eroziju vladavine prava i načela pravne države.

Ključne reči: pravo, politika, ratovi, moral, pravičnost.

1. Uvod

Vladavina prava predstavlja osnovno demokratsko načelo prema kom su svi, uključujući i nosioce najviših političkih funkcija, jednaki pred zakonom i ujedno njime ograničeni. Osnovni temelji vladavine prava su nezavisno sudstvo, podela vlasti, zaštita ljudskih prava i onemogućavanje manifestacije proizvoljne moći. Dakle, vladavina prava predstavlja mehanizam zaštite od samovoljnog postupanja države i

nosilaca državne vlasti.¹ Da bi se moglo govoriti o suštinskoj primeni principa vladavine prava, neophodno je da se kumulativno ispune određeni uslovi, kao što su zakonitost u delovanju i postupanju organa vlasti, postojanje pravne sigurnosti, koja se ogleda u predvidljivosti i stabilnosti zakona, jednakosti svih građana pred zakonom i pravosudnim institucijama, nezavisnost sudstva i delotvorna sudska zaštita i podela vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku.

Na međunarodnom nivou, vladavina prava je vrlo cenjena i potencirana. Tako, između ostalog, princip vladavine prava je istaknut u Ugovoru o Evropskoj uniji, u članu 2. gde se garantuje ujednačenost primene prava Evropske unije na sve njene građane u svim državama članicama, čime se stvara pravedno društvo i okruženje za sva fizička i pravna lica. Garantuje se ujedno zaštita osnovnih ljudskih prava i pravo na demokratiju. Građani imaju jednaka prava u odnosu prema pravosuđu, koje mora biti nezavisno i nepristrasno. Politika Evropske unije se mora temeljiti na principima ravnopravnosti, jednakih mogućnosti i socijalne pravde.²

Međutim, iako je vladavina prava jedno od osnovnih vrednosti demokratije, u današnje vreme se vladavina prava i njeni principi eklatantno krše. Osnovni problem koji evidentno postoji je u vezi sa aktuelnim međunarodnim i političkim promenama, koje imaju izrazito jaku refleksiju na sve sfere društvenog života. U oblasti prava je došlo do derogiranja osnovnih ljudskih prava i sloboda, posebno u onim delovima sveta koji su zahvaćeni ratom. Međutim, u poslednje vreme, ratovi se u svetu nadovezuju jedan na drugi, te imamo permanentno prisutne nemire, ratna dejstva, razaranja, masovna ubistva, civilne žrtve, te takvo stanje postaje jedna vrsta „svetske svakodnevnice“, a postoji opravdan strah da međunarodna javnost polako „oguglava“ na strašne vesti koje dolaze iz ratom zahvaćenih područja, što predstavlja poseban problem. S tim u vezi, treba dodati selektivno medijsko izveštavanje i selektovanje informacija, što dodatno zamagljuje sliku o stanju ljudskih prava u svetu.

Po pitanju određenja vremenskog okvira, sa narušavanjem osnovnih ljudskih prava i drugih postulata vladavine prava u međunarodnim odnosima je došlo 1999. godine, kad je bez ikakvog pravno valjanog osnova NATO pakt izvršio vojnu invaziju iz vazduha na SRJ, kršeći sve međunarodne akte, kao i standarde međunarodnog prava. Od tada je, čini se, otvorena Pandorina kutija, te je usledila čitava serija sličnih invazija u različitim delovima sveta. Od tog trenutka je zavladao princip, suprotan principu vladavine prava, a to je princip vladavine jačeg, koji je na osnovu svoje vojne i političke snage, nastojao da uspostavi svoju dominaciju u čitavom svetu.³

Jasno se može uspostaviti korelacija između ratnih dešavanja, međunarodnih nemira i nesigurnosti i derogiranja vladavine prava i njenih osnovnih principa. Razlog

¹ Hasanbegović, J., *Vladavina prava kao precizan pojam današnjice*, Zbornik radova: Identitetski preobražaj Srbije, Beograd, 2021, str. 13.

² Antonović, R., *Problem korupcije u Evropskoj uniji i zemljama kandidatima*, *Evropsko zakonodavstvo* br. 89/2025, str. 15.

³ Đorđević, B., Trapara, V., *Instrumentalizacija međunarodnih institucija u uspostavljanju novog svetskog poretka*, *Srpska politička misao*, god. 24, vol. 55, br. 1/2017, str. 32.

za to treba tražiti u opasnim presedanima, koji su načinjeni i koji su otvorili široko polje daljih manipulacija i izazivanja čitave bujice štetnih pojava, koje vremenom dobijaju na intenzitetu. Ujedno, sa pravom se može postaviti pitanje koliko efikasno deluju međunarodne institucije u zaštiti vladavine prava, ljudskih prava i međunarodnog prava, te da li te iste institucije opravdavaju razloge i ciljeve svog postojanja i da li, usled svih ovih negativnih promena na međunarodnom planu, možemo da konstatujemo da su neke institucije, poput Ujedinjenih nacija, Evropske unije i drugih postale deplasirane i prevaziđene.

2. Opasni presedani

Svedoci smo vrlo opasnih presedana koji su nastajali u međunarodnom pravu, a kojima su otvorena vrata raznim narušavanjima principa vladavine prava i kršenja ljudskih prava i sloboda. Prvi put po okončanju Drugog svetskog rata na teritoriji Evrope je 1999. godine došlo do vojne agresije na jednu suverenu i međunarodno priznatu državu, Saveznu Republiku Jugoslaviju (SRJ), sa ciljem otvorene pomoći albanskoj nacionalnoj zajednici koja živi u južnoj srpskoj pokrajini, Kosovu i Metohiji u ostvarenju njenog cilja, a to je secesija ove teritorije i stvaranje nezavisne države.

Da je ovim opasnim presedanom iz 1999. godine došlo do kršenja međunarodnog prava saglasni su mnogi domaći i strani pravni stručnjaci.⁴ Činjenica je da je agresija otpočeta bez odobrenja Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, što predstavlja prvi korak u kršenju međunarodnog prava, kao i Povelje Ujedinjenih nacija. Ovaj postupak je delegitimizovao napad NATO na SRJ i učinio ga je nelegalnim postupkom, koji se može izjednačiti sa bilo kojim drugim protivpravnim postupanjem u međunarodnim odnosima. Prema odredbama člana 2. stav 4. Povelje Ujedinjenih nacija, za države postoji obaveza uzdržavanja od pretnji ili upotrebe sile protiv suvereniteta ili integriteta druge države, kao i političke nezavisnosti druge države.⁵ Agresija je sprovedena bez objave rata, formalne saglasnosti SRJ i Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Dakle, gledano formalno – pravno, NATO alijansa je prekršila osnovno pravilo međunarodnog prava, a to je pravo na zabranu agresije.⁶

Takođe, NATO je svojom agresijom prekršio princip suvereniteta i teritorijalnog integriteta, koji predstavlja jedan od ključnih međunarodno – pravnih principa, promovisan Deklaracijom o principima međunarodnog prava i prijateljskim odnosima.⁷

⁴ Videti: Mitrović, Lj., Popović, A., (2019) *NATO agresija na SRJ u geopolitičkom kontekstu*, Zbornik radova: Dvadeset godina od NATO agresije na SRJ: povodi i posledice Beograd, str. 66; Bim, S., *Agresija NATO na SRJ – prekršeni principi UN*, Beograd, 1999, str. 222; Jončić, V., *Agresija NATO na SRJ 14 godina posle: osvrt na povrede pravila međunarodnog prava oružanih sukoba*, Zbornik radova: Od agresije do secesije, Beograd, 2013, str. 114.

⁵ Zakon o Povelji Ujedinjenih nacija (Sl. list DFJ, br. 96/1945).

⁶ Stojanović, Z., Kolarić, D., *Agresija u međunarodnom krivičnom pravu*, Zbornik radova: Međunarodna krivična dela, Beograd, 2013, str. 41.

⁷ Rezolucija GS UN 2625 iz 1970. godine od 24.10.1970. godine.

NATO je 1999. godine prekršio brojna pravila ratovanja. Najpre, na meti ove alijanse su se našli brojni civilni objekti, bolnice, porodilišta, škole, starački domovi, državna Radio – televizija Srbije, ambasada Narodne Republike Kine, saobraćajne infrastrukture (saobraćajnica, puteva, mostova, železnice i dr.),⁸ a tokom agresije, NATO je koristio nedozvoljena sredstva ratovanja, kao što su kasetna municija i grafitne bombe, kojima su bili gađani energetske objekti. Ovakvim postupanjem, NATO je prekršio odredbe Ženevske konvencije sa dopunskim protokolima, a posebno princip razlikovanja civilnih od vojnih meta napada.

Ono što predstavlja posebnu vrstu zločina protiv civilnog stanovništva je upotreba naoružanja sa osiromašenim uranijumom. Osiromašeni uranijum je izuzetno toksičan i radioaktivan u kontaktu sa ljudima i životnom sredinom. Posebno je opasan prilikom njegovog udisanja, konzumacije sa hranom i vodom, fragmentarno ukoliko dospe u čovekovo telo, kao i usled dužeg boravka u sredinama koje su kontaminirane.⁹

Posledice osiromašenog uranijuma po ljudski organizam su pogubne i to posebno za organe, kao što su bubrezi, jetra, nervni sistem, hronične bubrežne bolesti, poremećaje metabolizma i imunološki sistem. U najgorem slučaju, kod ljudi koji su duže izloženi zračenju osiromašenog uranijuma nastupa karcinom pluća, leukemija, limfomi i drugi oblici maligniteta.¹⁰ Kod ljudi takođe nastupaju genetske mutacije, kod novorođenčadi nastaju urođene anomalije i deformacije, a kod mladih bračnih parova se javlja problem steriliteta.

Posledice NATO agresije na SRJ se ogledaju i na ekološkom planu. Reč je o dalekosežnim posledicama, koje se vrlo teško saniraju i mogu biti prisutne i po nekoliko stotina godina.¹¹ Posebno se o ovoj vrsti posledica može govoriti u područjima u kojima su bili gađani objekti hemijske, biohemijske, namenske, energetske i druge namene. Reč je o područjima Beograda, Pančeva, Novog Sada, Kragujevca, Bora i drugih, kao i onim delovima, kod kojih je došlo do piralenskog zagađenja, usled granatiranja trafostanica i drugih sličnih postrojenja. Konkretno, najrazornija dejstva su se desila prilikom granatiranja Hemijske industrije Pančevo, Rafinerije nafte u Novom Sadu i Pančevu, fabrike automobila „Zastava“ u Kragujevcu i skladišta naftnih derivata „Jugopetrola“ u Boru.

Ovakvim postupanjem je stvoren veoma opasan presedan, a po ovom modelu je postupano 2003. godine, prilikom američke i britanske invazije na Irak, kad je došlo do urušavanja režima Sadama Huseina. Kao i kod agresije na SRJ, tako i kod invazije

⁸ Ovde posebno treba istaći bombardovanje putničkog voza u Grdeličkoj klisuri, koji se dogodio 12.04.1999. godine. Tačan broj stradalih se i dan danas ne zna. Utvrđen je identitet za 13 lica, dok je teško ranjeno 16 putnika u vozu. Voz je bio putnički i služio je isključivo za civilne namene.

⁹ Aleksić, S., *Projektili pravde*, Niš, 2023, str. 72.

¹⁰ Bataveljić, D., Lutovac, M., *Povećanje broja obolelih kao posledica NATO agresije na Saveznu Republiku Jugoslaviju*, Zbornik radova: Multidisciplinarni kongres ishrana budućnosti, Novi Sad, 2016, str. 59.

¹¹ Antonović, R., *Ekološke posledice NATO agresije na SRJ*, Zbornik radova: NATO agresija na SRJ – da se večno pamti, Beograd, 2024, str. 37.

na Irak, nije postojala saglasnost niti rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Glavni razlog, zbog kog je otpočeta invazija je otpao, jer nisu pronađena sredstva i naoružanje za masovno uništenje, te je dokazano da je sama invazija sprovedena neosnovano.

Kasnije, ponavlja se slična situacija 2011. godine, kad dolazi do intervencije NATO u Libiji, sa ciljem svrgavanja režima Muamera el Gadafija. U ovom slučaju, za razliku od prethodnih, postojala je Rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija o zaštiti civila i zone zabrana letenja, međutim postupanje NATO je bilo takvo da se njime prekoračuje dobijeni mandat, te je ova organizacija postupala suprotno svojim načelima i principima, otvoreno participirajući u unutrašnjim političkim prilikama Libije, uz pristrasno delovanje protiv tadašnjeg libijskog lidera Gadafija.

Najnoviji primeri opasnih presedana u međunarodnim odnosima su napadi Ruske Federacije na Ukrajinu, najpre 2014. i potom 2022. godine. Prvi napad je rezultirao aneksijom Krima, dok drugi napad još uvek traje, pa se o njemu ne može još uvek govoriti sa aspekta naučne analize.

3. Stanje u Evropskoj uniji

S obzirom na sveprisutnu krizu vladavine prava i principa pravne države, treba izneti prikaz stanja na prostoru Evropske unije, odnosno osvrst na to kako globalne tendencije, koje se javljaju kao odjek na spomenute negativne presedane u svetu, utiču na činjenično stanje vladavine prava, ljudskih prava i sloboda na prostoru Evropske unije. Pre nego što se da prikaz trenutnog stanja, potrebno je načiniti blagi istorijski osvrst, na period kad zapravo počinju korenite reformske promene u Evropskoj uniji.

Pad Berlinskog zida se smatra prekretnicom za dalji razvoj Evropske unije. Ovaj čin predstavlja apsolutni trijumf demokratije u odnosu na totalitaristički uređene sisteme, svojstvene tzv. Istočnom bloku, odnosno delu sveta koji je bio iza „čelične zavese“, koju je simbolizovao Berlinski zid. Tim simboličnim padom Berlinskog zida, kreće se u tranzicione reformske poduhvate, koji su značili prihvatanje globalnih tendencija.

U daljem razvoju Evrope, značajan datum predstavlja 01. maj 2004. godine, kad Evropska unija postaje daleko fleksibilnija po pitanju prijema novih zemalja članica. Ovog dana, evropska porodica postaje bogatija za nove članice i to za čitavih deset novih zemalja.¹² Ovim velikim proširenjem, Evropska unija počinje da iskazuje svoje sklonosti ka širim demokratskim načelima, odnosno nastupa period adaptacije i harmonizacije, u cilju zadovoljavanja određenih demokratskih načela. Ujedno, time je otpočet proces radikalnog transformisanja društava u pravcu modernizacije i demokratizacije. Od novih članica se zahtevala brza adaptacija i reforma, u skladu sa

¹² Evropskoj uniji su pristupile: Kipar, Češka, Estonija, Letonija, Litvanija, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija.

evropskim demokratskim vrednostima i standardima. To je ujedno značilo napuštanje dotadašnjih praksi i prilagođavanje demokratskim evropskim praksama.¹³

Te iste 2004. godine se prvi put rađa ideja donošenja evropskog ustava, kao vrhovnog pravnog akta, kojim bi se pravno u potpunosti uredilo funkcionisanje Evropske unije. Međutim, ustavno pitanje u Evropskoj uniji nije bilo prihvaćeno sa onim entuzijazmom, kako se to u prvom trenutku očekivalo, a najviše otpora je bilo upravo kod zemalja, koje su se tek priključile Evropskoj uniji. Takođe, izbori za Evropski parlament, koji su se održavali 12-13 juna 2004. godine, bili su vrlo značajni po pitanju implementacije ove ideje.

Iduće, 2005. godine, predlog evropskog ustava se stavlja pred ocenu evropske javnosti. Evropljani tom prilikom jasno stavljaju do znanja da ne podržavaju ideju evropskog ustava, uprkos činjenici da je taj isti predlog već bio ratifikovan od strane osamnaest parlamenata u Evropi. To je bio jasan pokazatelj da su svi naponi i pokušaji da se uradi kvalitetan predlog ustava, kojim bi se postigli kompromisi između različitih oprečnih struja, koje su u to vreme vladale Evropom, pali u vodu. Debakl koji je predlog ustava doživeo na referendumu, bio je rezultat demokratskog deficita, koji nije bilo lako izbeći.¹⁴

Problem demokratskog deficita je bio manje – više stari problem Evrope, sa kojim se ona suočavala još od 1974. godine, a do te vrste deficita dolazi usled stvaranja određenih nadnacionalnih ovlašćenja tadašnje Evropske zajednice. Takođe, problem demokratskog deficita se javljao i 1979. godine kad dolazi do sukoba nadležnosti između nacionalnih parlamenata i Evropskog parlamenta, koji je bio u fazi začetka. Stvaranje ove nadnacionalne institucije doprinosi gubljenju ugleda i poverenja na nivou nacionalnih parlamenata i postavlja se pitanje da li se javlja kompenzacija ovlašćenja između nacionalnih parlamenata i evropskog.¹⁵

Tokom devedesetih godina prošlog veka, demokratski deficit postaje jedna vrsta političkog koncepta. Usled takvog pristupa, javlja se problem netransparentnosti i nepristupačnosti evropskih institucija. Rad Veća ministara Evropske unije je posebno netransparentan i bez jasno vidljivih procedura. Ujedno se kao problem javlja i nemogućnost institucionalnog nadzora nad radom Veća ministara od strane parlamenta.

Demokratski deficit Evropske unije takođe znači nemogućnost da nacionalni parlamenti država članica sudeluju u nadzoru nad radom Veća ministara posredstvom svojih predstavnika. Ovakvim odnosom, onemogućuje se nužno potrebne kontrole vlasti i međuzavisnosti na relaciji nosilaca zakonodavne i izvršne vlasti, te derogira jedan od osnovnih principa vladavine prava u Evropskoj uniji. Ovako koncipirana

¹³ Hondarih, T., *Promena i reforma*, Beograd, 2009, str. 230.

¹⁴ **Grubiša, D., Kriza demokracije u Europi: između nacionalne države i europske vladavine, *Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*, vol. 3, br. 1/2006, str. 127.**

¹⁵ Antonović, R., *Kriza vladavine prava u Evropskoj uniji*, Zbornik radova: Energetska kriza kao ključni izazov za vladavinu prava i medijske slobode zemalja Zapadnog Balkana sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu, Travnik, 2022, str. 419.

organizacija Veća ministara u potpunosti isključuje Evropski parlament iz procesa donošenja značajnih odluka, te se time ugrožavaju osnovna načela predstavničke demokratije. Demokratski deficit predstavlja faktor koji otežava primenu principa vladavine prava na tlu Evropske unije.

Za godinu koja donosi povoljne promene po pitanju primene vladavine prava se uzima 2020. godine, kad Evropska komisija počinje da na godišnjem nivou objavljuje izveštaje o vladavini prava za sve države članice. U okviru izveštaja, daju se pokazatelji četiri ključnih komponenti vladavine prava – nezavisnog pravosuđa, borbe protiv korupcije, slobode medijskog izveštavanja i funkcionalnosti demokratskih institucija. Od kako se ovi pokazatelji prate, uočeno je da sa primenom vladavine prava u Evropskoj uniji najveće probleme imaju Mađarska i Poljska. Mađarskoj se zamera izuzetno visok politički uticaj na pravosuđe, medijska nesloboda i ograničenje i visoka stopa korupcije, posebno u sferi javnih nabavki. Poljska ne zadovoljava kriterijume vladavine prava usled loše sprovedene reforme u pravosuđu, usled čega je došlo i do postupaka pred Međunarodnim sudom pravde.

Zemlje, koje spadaju u kategoriju zemalja sa najboljom primenom vladavine prava, prema kriterijumima snažnih institucija, nezavisnog pravosuđa i sa niskim nivoom političkog uplitanja su Danska, Finska, Holandija, Švedska, Irska i Luksemburg. U kategoriji zemalja u kojima institucije funkcionišu stabilno uz postojanje određenih izazova koji se ogledaju u inertnosti sudova i političkim uticajima su Nemačka, Francuska, Belgija, Austrija, Estonija, Letonija, Litvanija, Portugal i Slovenija. Države u kategoriji značajnih institucionalnih problema su zemlje sa visokom stopom korupcije i visokim političkim uticajem. Ovde se ubrajaju Italija, Španija, Grčka, Malta, Kipar, Češka i Slovačka. U ozbiljnom problemu po pitanju primene vladavine prava su Mađarska, Poljska, Rumunija, Bugarska i Hrvatska jer politika utiče na pravosuđe, korupcija je vrlo izražena, medijske slobode su ograničene i postoje jaki pritisci na institucije građanskog i civilnog sektora.¹⁶

4. Stanje ljudskih prava

Kad se govori o vladavini prava, svakako se mora govoriti i o pravnoj i ličnoj sigurnosti, kao i o položaju ljudskih prava u aktuelnim međunarodnim odnosima. Ljudska prava predstavljaju urođena, univerzalna i neotuđiva prava, koja pripadaju svakom ljudskom biću, nezavisno od države u kojoj je rođen i živi, nezavisno od njegove nacionalne pripadnosti, pola, rase, religije ili bilo kog drugog statusnog obeležja.¹⁷ Ljudska prava za cilj imaju da zaštite ljudsko dostojanstvo i vrednosti kao što su život, sloboda, građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava koja imaju međunarodnopravnu potvrdu.

¹⁶ Detaljnije: Izveštaj o vladavini prava za 2024. godinu (https://commission.europa.eu/news-and-media/news/2024-rule-law-report-eu-better-equipped-face-rule-law-challenges-2024-07-24_en), posećeno 05.03.2026. godine.

¹⁷ Gajin, S., *Ljudska prava – pravno – sistemski okvir*, Beograd, 2012, str. 20.

Ljudska prava mora da se tretiraju kao urođena i univerzalna, neotuđiva, nedeljiva i međuzavisna i da je njihov cilj zaštita čoveka od samovolje vlasti i nosilaca funkcija državne vlasti. Dele se na građanska i politička, koja štite vrednosti poput života, zabrane torture, slobodu govora, pravično suđenje i biračko pravo. U kategoriju ekonomskih, kulturnih i socijalnih prava, ubrajaju se pravo na rad, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i adekvatan životni standard.

Međutim, često ljudska prava i njihova zaštita danas predstavljaju „mrtvo slovo na papiru“, a tome posebno doprinose negativne pojave nastale usled sve većih polarizacija i antagonizama na međunarodnom planu. Posebno se osećaju napetosti na relaciji najvećih političkih aktera u svetu – SAD, Ruske Federacije, Evropske unije, NATO i Kine, što za posledicu ima otvaranje sve češćih ratnih sukoba i netrpeljivosti, a ljudska prava i vrednosti postaju instrument u rukama tih velikih sila i objekat kršenja.¹⁸ Optužbe na račun kršenja ljudskih prava u svetu su sve češće, velike sile se međusobno optužuju da krše ljudska prava, a zapravo nijedna strana ne preduzima ništa konkretno i efikasno da bi ljudska prava zaštitila.

Na drugoj strani, u svetu se razvijaju i jačaju sistemi zasnovani na autoritarnom ustrojstvu, u kojima su sva ljudska prava paralisana i sprovode se samo deklarativno, a ne i u praksi. U ovakvim sistemima su posebno ugrožena politička prava, pravo na slobodu govora i mišljenja, okupljanja i javnog izražavanja stava. Politički uticaji u takvim zemljama su posebno izraženi, bez ikakvih prava na politički pluralizam i demokratsko odlučivanje.

Ratna dejstva danas se prevashodno vrše na hibridan način, što uključuje i ratovanje u informacionom sektoru i sajber prostoru. Osim ratovanja na bojnopolju, današnji ratovi se odvijaju na svim mogućim poljima, a cilj je da se o suparničkoj strani stvori što negativnija slika, te se ratovi ne dobijaju samo na ratnom i vojnom planu, već i na drugim poljima. U takvim sukobima, ljudska prava se najmanje poštuju i uvažavaju, a ljudske žrtve se takoreći i ne broje.

Položaj običnog čoveka je najteži, jer su ljudi mete svih mogućih napada. Ovde se ne misli samo na ratne sukobe i obračune, već i na klimatske promene, ekonomske krize, migrantske krize i sl.¹⁹ Sve ove pojave, svojstvene savremenom poretku, koji vlada danas, utiču na kvalitet života, uslove života i položaj običnog čoveka. Sa druge strane, ratovi i druge prateće pojave direktno uskraćuju mnoge ljude u uživanju u osnovnim ljudskim pravima i slobodama.

Danas je svet opterećen brojnim sukobima, koji direktno utiču na nivo ljudskih prava. Od 2022. godine je aktuelan rusko – ukrajinski sukob, koji beleži veliki broj civilnih žrtava, humanitarnu katastrofu usled nedostatka osnovnih životnih namirnica, vode, struje, grejanja, lekova i drugih neophodnih elemenata za život ljudi. Sankcije i bezbednosni rizici direktno utiču na ljudska prava i slobode u ovim mnogoljudnim

¹⁸ Petrović, D., *Ukrajinska kriza i ukrajinsko – ruski konflikt od 2019 do 2022. godine*, Beograd, 2022, str. 119.

¹⁹ Šćekić, R., *Upotreba ljudskih prava u geopolitičke svrhe*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 1-2/2020, str. 92.

zemljama. Takođe, Bliski Istok je opterećen brojnim ratovima i sukobima sa katastrofalnim posledicama po ljudska prava i slobode. Ovde posebno treba istaći sukobe u Izraelu, Iranu, Palestini, Jemenu, ali i drugim zemljama u okruženju, jer ovi sukobi imaju tendenciju eskalacije i dodatnog širenja. Po pitanju ljudskih prava i sloboda, one su na posebno niskom stepenu zaštite u ovom delu sveta, sa vrlo opasnim pojavama i velikim brojem ljudskih žrtava.

5. Tradicionalne vrednosti

Vladavina prava je bazirana na tradicionalnim vrednostima, koji predstavljaju rezultat viševjekovne borbe za ljudska prava i slobode. Iza ideje vladavine prava stoje nezavisno sudstvo, stroga podela vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda i zaštita od samovolje nosilaca državne vlasti.

Pravna sigurnost predstavlja jednu od posebno važnih vrednosti, koje običnom čoveku garantuju pravo na pravičan sudski postupak. Pravda je ideal kom je čovek uvek stremio. Pravosuđe i organi pravosuđa u svom radu iz tog razloga moraju biti samostalni i nezavisni, a suđenje i presuđivanje se mora vršiti po zakonu i pravdi. Ujedno dolazimo do pojma „idealne pravičnosti“, koja predstavlja normativni cilj kom svaki poredak treba da stremi, a koja se manifestuje kroz pravedno, dosledno i legitimno primenjivanje prava na konkretne pravne slučajeve u pravosudnim postupcima, koji se vode pred pravosudnim institucijama.²⁰

Takođe, suočavamo se i sa modelom tzv. „substantivne pravičnosti“, koja, pored formalne jednakosti, teži i materijalnoj pravičnosti i to kroz poštovanje osnovnih ljudskih prava u proporciji sa socijalnim pravnim elementima. Međutim, nema vladavine prava bez nezavisnih sudskih institucija, odvojenosti izvršne i zakonodavne od sudske vlasti, bez nezavisnog nadzora nad radom pravosudnih institucija i strogih sankcija za svaki pokušaj narušavanja sudske nezavisnosti.²¹ Međutim, danas u svetu, po pitanju nezavisnosti pravosuđa, postoje permanentno prisutni izazovi i ozbiljne smetnje. Tako na primer, danas dominira tzv. „formalna pravičnost“, koja podrazumeva formalnu pravičnost, bez zalaženja u materijalnu, odnosno, često se, radi zadovoljavanja forme, ne vodi računa o suštinskoj, materijalnoj pravičnosti. Takođe, u vreme surovog kapitalizma, ali i sve težih političkih promena, interesi pojedinaca ili grupa postaju dominantniji u odnosu na grupne, kolektivne interese i njihovu zaštitu. Opšti interesi štite čitavo društvo i bazirani su, između ostalog na zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda. Individualni interesi ili interesi pojedinačnih grupa su izolovani, tiču se grupe i često štite njihove interese, zanemarujući globalne interese, a često su ovi interesi u međusobnom antagonizmu.

²⁰ Gajić, Đ., *Pravično suđenje*, Izbor sudske prakse, god. 28, br. 9-10/2020. str. 8.

²¹ Vučić, O., *Nezavisno sudstvo kao nužni preduslov evropskih integracija ili koliko je Republika Srbija danas daleko od evropskog standarda nezavisnog sudstva*, Zbornik radova: Aktuelene tendencije u razvoju i primeni evropskog kontinentalnog prava, Niš, 2010, str. 259.

Današnje globalno društvo je bremenito brojnim problemima, poput velikih ratnih razaranja na međunarodnom nivou, gde postoje otvorena ratna žarišta, sa tendencijom njihovog daljeg eskaliranja, kao i izraženih socijalnih raslojavanja, gde se javljaju ekstremne situacije ekstremnog siromaštva i ekstremnog bogatstva.²² U navedenim uslovima, koji vladaju svetom, ideal „idealne pravičnosti“ ne može da doživi svoju punu i pravilnu primenu. U uslovima rata dolazi do derogacije skoro svih osnovnih ljudskih prava i sloboda. Oni onemogućuju pravilnu primenu i realizaciju osnovnih postulata vladavine prava, a to su nezavisno sudstvo, podela vlasti, zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda i zaštita od samovolje. U ratnim uslovima vladaju vanredne okolnosti, koje neminovno potiskuju pravdu, a otvaraju vrata nepravdi, gubitku ljudskih prava i sloboda i samovolji onih struktura koje vrše ratnu agresiju.

Rat donosi neminovno kršenje osnovnih ljudskih prava. Posebno su ugrožena pravo na život i fizički integritet, pravo na zaštitu od mučenja i okrutnog postupanja, torture, seksualnog zlostavljanja i zlostavljanja zatvorenika, slobode sigurnosti lične imovine, pravo na pravično suđenje, pravo na slobodu kretanja i nastanjivanja i mnoga druga prava, čije ostvarivanje u vanrednim okolnostima nije moguće.

U periodu ratnih dejstava se umesto zaštite i poštovanja ljudskih prava mogu susresti pojave, kao što su masovna ubistva, stradanja, mučenja, silovanja, okrutno i nečovečno postupanje prema civilima i ratnim zarobljenicima, hapšenja bez pravnog osnova, totalna paralisanost pravosuđa i institucija države, humanitarne krize usled nedostatka hrane, vode, lekova, sredstava za održavanje lične higijene, struje, goriva i drugih elementarnih ljudskih potreba, ljudi se teraju na prinudno raseljavanje i napuštanje svojih domova, prava izbeglica i azilantata se narušava, privatna imovina se nemilice uništava i pljačka, nastupa velika ekonomska kriza, dovodi se u pitanje pravo na rad, zapošljavanje, obrazovanje, stručno usavršavanje, dolazi do diskriminacije po različitim osnovama, najpre po nacionalnoj, rasnoj i verskoj pripadnosti, u medijima se javlja cenzura i selektivno izveštavanje, novinarska profesija je ugrožena i često žrtvovana posebno kad izveštava sa ratišta i dr.

Kad se govori o tradicionalnim vrednostima na globalnom nivou, treba spomenuti i one vrednosti koje nisu direktno u vezi sa vladavinom prava, iako je podrazumevaju u svakodnevnom odnosu prema ovoj pojavi. Reč je o pojmu morala, koji je više etička i filozofska kategorija, te se tako moral može odrediti kao „skup pravila i običaja koji uređuju međuljudske odnose i daju kriterijume za razlikovanje dobra od zla“.²³ Moral svoje utemeljenje ima u ljudskoj svesti, kao i običajnim normama i navikama svojstvenim za jedno društvo. Svako društvo postavlja svoje kriterijume, kojim se ljudsko ponašanje usmerava u željenom smeru. Stoga, poimanje morala nije isto u svakom društvu.

²² Lubarda, B., *Socijalna prava i ekonomska kriza*, Pravni život, god. 58, knj. 532, br. 12/2009, str. 940.

²³ Pečnik, A., *Važeće pravo i moralno rasuđivanje*, Filozofska istraživanja, Zagreb, 1987, str. 199.

Moral i zakon imaju brojnih sličnosti, zato se pitanje morala mora razmatrati u istom trenutku kad i pitanje vladavine prava. Razlike između morala i zakona nisu male i posebno se manifestuju po pitanju sankcije. Dakle, moral ne raspolaže legitimnim mehanizmima fizičke sile i prinude, te se usled kršenja moralnih normi ne mogu primeniti sankcije kao u slučaju kršenja zakonskih normi. Poštovanje morala nije zakonska obaveza, već ljudska potreba da se živi i ponaša u skladu sa pravilima koja su opšteprihvaćena.

U vezi sa iznesenim, dolazi se do posebnog pojma tzv. „moralne države“, koji se može definisati kao država koja je kroz svoje ponašanje, zakone i politiku, usklađena sa moralnim vrednostima i etičkim normama. Moralna država je pravedna država. Formiranje moralne države se odvija na parametarski način prelaskom sistema iz jednog stanja u drugo, a ta promena se viši promenom parametara samog državnog sistema. Pod uticajem duhovno – moralnih normi, država i društvo počinju da se kreću.²⁴

Moralnu državu čini zakonodavstvo, koje je zasnovano na jasno postavljenim i izraženim moralnim principima i načelima, poput pravde, pravičnosti, poštenja, dostojanstva, solidarnosti, odgovornosti i dr. Moralna država je država u kojoj se u punoj meri štite i poštuju ljudska prava i slobode. Ujedno, moralna država je i država socijalne pravde, u kojoj vlada pravična redistribucija i socijalna sigurnost. U ovako uređenim državama, postoji transparentnost u radu državnih institucija, moralna i politička odgovornost, dok se od nosilaca javnih funkcija očekuje da ispunjavaju određene kriterijume i standarde.

Pravo zasnovano na moralu isključuje sve štetne pojave koje društvo čine nepovoljnim za razvoj osnovnih ljudskih prava. Posebno, mora da postoji borba protiv korupcije, diskriminacije, kao i svih oblika eksploatacije ljudi. Posebno se mora izraziti briga i staranje prema posebno osetljivim i socijalno ugroženim kategorijama stanovništva, u odnosu na koje država mora imati zaštitnički odnos.

Tradicionalne vrednosti, bazirane na demokratiji podrazumevaju aktivnu participaciju građana u političkim procesima u društvu. Građani su nosioci suvereniteta, te kao takvi moraju biti konsultovani u vezi sa svim bitnim pitanjima, donošenju odluka i drugih regulativnih akata, kojima se uređuje način funkcionisanja društva. Isto tako, unutrašnja i spoljna politika zemlje mora biti usklađena sa moralnim i etičkim standardima i načelima.

6. Zaključak

Vladavina prava predstavlja esencijalnu demokratsku vrednost savremenog društva, koja je duboko utemeljena na osnovnim načelima kao što su podela vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, nezavisnom, nepristrasnom i profesionalnom pravosuđu, primeni i zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda i zaštiti od svakog oblika proizvoljnosti i samovolje u postupanju nosilaca visokih političkih funkcija u državi. Međutim, savremene okolnosti, koje vladaju na globalnom nivou, u velikoj

²⁴ Baburin, S., *Moralna država*, Beograd, 2023, str. 260.

meri su poljuljale ove osnovne postulate vladavine prava, učinivši da danas vladavina prava predstavlja ugroženu kategoriju.

U radu, pošlo se od hipoteze da savremene društveno – političke promene, negativni odnosi, ratovi i primena nasilja narušavaju vladavinu prava i principe pravne države. Hipoteza je u radu i potvrđena uz jasnu argumentaciju, koja je iznesena taksativno, uz primenu istorijskog i analitičkog metoda. Najpre, krenulo se od opasnih presedana, koji su prvenstveno uticali na korenite promene odnosa u međunarodnom pravu. Presedani, poput NATO agresije na SRJ 1999. godine, američko – britanske invazije na Irak 2003. godine, NATO intervencije u Libiji 2011. godine i specijalne vojne operacije Ruske Federacije u Ukrajini 2014. i 2022. godine, predstavljaju negativne pojave, koje u međunarodnim odnosima u potpunosti derogiraju principe vladavine prava, pravne države, ali narušavaju i međunarodno pravo i poverenje u međunarodne institucije.

Zahvaljujući brojnim ratovima, koji se neprestano multipliciraju i međusobno nadovezuju jedan na drugi, uz vrlo kratke ili bez mirnodopskih perioda, jasno se uočava odstupanje od ideje pravde, pravičnosti i moralnosti, kao i od drugih tradicionalnih društvenih i pravnih vrednosti. Upravo, ove činjenice kod međunarodne javnosti stvaraju sliku o potpunoj eroziji vladavine prava. Rat sa sobom donosi poptuni krah svake ideje o normalnom i skladnom funkcionisanju društva, zaštiti elementarnih ljudskih prava i sloboda, nezavisnosti pravosuđa i pravičnim postupcima, koji se vode bez bilo koje vrste pritisaka. Osim ratnih dejstava, koji predstavljaju ključni antipod vladavine prava, svakako treba navesti i socijalnu segregaciju, migrantsku krizu, ekonomsku krizu, energetska krizu i druge faktore, koji se danas susreću u međunarodnim odnosima, a koji predstavljaju ozbiljan rizik po principe i postulate pravne države. Tradicionalne vrednosti se u vihoru ovih teških promena svesno zanemaruju i potiskuju na marginu, dok u prvi plan nastupaju interesi pojedinaca i uskih grupa ljudi, uglavnom motivisani određenom koristi, koja može biti ekonomske, političke, vojne i bilo koje druge prirode.

*Ratomir Antonović, Ph.D., Research Associate
Institute for Serbian Culture Priština – Leposavić*

CRISIS OF THE RULE OF LAW IN THE CONTEXT OF CURRENT SOCIAL - POLITICAL CHANGES IN THE WORLD

Summary

We are living in an epoch of radical socio-political changes, which are taking place on a global international level. The main problem, which is discussed in this paper, is the relationship between the rule of law in the context of these changes. A

special problem is represented by increasingly frequent wars and world crises, which largely derogate basic human rights and violate the elementary postulates of the rule of law. This problem cannot be discussed only in the most recent period, but the threat to the rule of law has occurred decades ago. A blatant violation of international law and the issue of the rule of law in international relations is particularly evident.

The aim of the work is to point out the crisis in the application of the rule of law and basic principles, to point out the drastic deviation from the idea of justice, fairness and morality and to encourage the need to return to the original values, in the context of the so-called moral state and fair law. The basic hypothesis of the work is that contemporary socio-political changes, negative relations, wars and the use of violence openly lead to the violation of the rule of law and the principle of the rule of law. Analytical, historical and comparative law methods are applied, while the scientific contribution is reflected in pointing out the erosion of the rule of law and the principles of the rule of law.

Key words: law, politics, wars, morality, justice.

Literatura

- Aleksić, S., *Projektili pravde*, Niš, 2023.
- Antonović, R., *Kriza vladavine prava u Evropskoj uniji*, Zbornik radova: Energetska kriza kao ključni izazov za vladavinu prava i medijske slobode zemalja Zapadnog Balkana sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu, Travnik, 2022.
- Antonović, R., *Ekološke posledice NATO agresije na SRJ*, Zbornik radova: NATO agresija na SRJ – da se večno pamti, Beograd, 2024.
- Antonović, R., *Problem korupcije u Evropskoj uniji i zemljama kandidatima*, Evropsko zakonodavstvo, br. 89/2025.
- Baburin, S., *Moralna država*, Beograd, 2023.
- Bataveljić, D., Lutovac, M., *Povećanje broja obolelih kao posledica NATO agresije na Saveznu Republiku Jugoslaviju*, Zbornik radova: Multidisciplinarni kongres ishrana budućnosti, Novi Sad, 2016.
- Bim, S., *Agresija NATO na SRJ – prekršeni principi UN*, Beograd, 1999.
- Vučić, O., *Nezavisno sudstvo kao nužni preduslov evropskih integracija ili koliko je Republika Srbija danas daleko od evropskog standarda nezavisnog sudstva*, Zbornik radova: Aktuelene tendencije u razvoju i primeni evropskog kontinentalnog prava, Niš, 2010.
- Gajić, Đ., *Pravično suđenje*, Izbor sudske prakse, god. 28, br. 9-10/2020.
- Gajin, S., *Ljudska prava – pravno – sistemski okvir*, Beograd, 2012.

- Grubiša, D., *Kriza demokracije u Europi: između nacionalne države i europske vladavine*, Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju, vol. 3, br. 1/2006.
- Đorđević, B., Trapara, V., *Instrumentalizacija međunarodnih institucija u uspostavljanju novog svetskog poretka*, Srpska politička misao, god. 24, vol. 55, br. 1/2017.
- Jončić, V., *Agresija NATO na SRJ 14 godina posle: osvrt na povrede pravila međunarodnog prava oružanih sukoba*, Zbornik radova: Od agresije do secesije, Beograd, 2013.
- Lubarda, B., *Socijalna prava i ekonomska kriza*, Pravni život, god. 58, knj. 532, br. 12/2009.
- Mitrović, Lj., Popović, A., *NATO agresija na SRJ u geopolitičkom kontekstu*, Zbornik radova: Dvadeset godina od NATO agresije na SRJ: povodi i posledice, Beograd, 2019.
- Pečnik, A., *Važeće pravo i moralno rasuđivanje*, Filozofska istraživanja, Zagreb, 1987.
- Petrović, D., *Ukrajinska kriza i ukrajinsko – ruski konflikt od 2019 do 2022. godine*, Beograd, 2022.
- Stojanović, Z., Kolarić, D., *Agresija u međunarodnom krivičnom pravu*, Zbornik radova: Međunarodna krivična dela, Beograd, 2013.
- Hasanbegović J., *Vladavina prava kao precizan pojam današnjice*, Zbornik radova: Identitetski preobražaj Srbije, Beograd, 2021.
- Hondarih, T., *Promena i reforma*, Beograd, 2009.
- Ščekić, R., *Upotreba ljudskih prava u geopolitičke svrhe*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 1-2/2020.

Normativni izvori

- Rezolucija GS UN 2625 iz 1970. godine od 24.10.1970. godine.
- Zakon o Povelji Ujedinjenih nacija (Sl. list DFJ, br. 96/1945).

E – izvori

- Izveštaj o vladavini prava za 2024. godinu (https://commission.europa.eu/news-and-media/news/2024-rule-law-report-eu-better-equipped-face-rule-law-challenges-2024-07-24_en), posećeno 05.03.2026. godine.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

34(082)

**МЕЂУНАРОДНА научна конференција Владавина права
у време институционалних промена (22 ; 2026 ; Крагујевац)**

Međunarodna naučna konferencija Vladavina prava u vreme
institucionalnih promena, Kragujevac, 2026. = International scientific
conference Rule of law in times of institutional changes / urednik Bojan
Urdarević. - Kragujevac : Pravni fakultet Univerziteta, 2026
(Kraljevo : Kvar). - X, 780 str. ; 24 cm

"Dvadesetdrugo po redu Majsko savetovanje" --> kolofon.

- Tiraž 50. - Str. 1-2: Predgovor / urednik.
- Napomene i bibliografske reference uz tekst.
- Bibliografija uz svaki rad. - Summaries.

ISBN 978-86-7623-159-1

1. Урдаревић, Бојан, 1977- [уредник] [аутор додатног текста]
а) Право -- Зборници

COBISS.SR-ID 197540105